

Opiniepeiling Kwaliteitsagenda PO

Conceptrapportage

Onderzoek in opdracht van OCW

Bas Kurver

Lette Hogeling

Sil Vrielink

ResearchNed

mei 2010

© 2010 ResearchNed Nijmegen in opdracht van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding.

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Inleiding	7
2 Resultaten	9
2.1 Bekendheid activiteiten en informatiebronnen	9
2.2 Verbetering taal- en rekenprestaties	11
2.3 Referentieniveaus taal en rekenen	16
2.4 Opbrengstgericht werken	18
2.5 Aandacht voor excellentie	23
Bijlage A Steekproef en respons	26
Bijlage B Tabellen	27

Samenvatting

Eind 2007 is de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs uitgebracht. In deze agenda zijn de belangrijkste beleidsprioriteiten voor het primair onderwijs gebundeld. De focus ligt daarbij op het verbeteren van de taal- en rekenprestaties. Om de voortgang op dit terrein te monitoren, laat het ministerie van OCW diverse onderzoeken uitvoeren. Eén daarvan betreft de *Monitor Kwaliteitsagenda PO*. Dit betreft een jaarlijks enquêteonderzoek naar de activiteiten die scholen ontplooiën om de taal- en rekenprestaties te verbeteren. In dit rapport presenteren we de uitkomsten van de twee de meting (april/mei 2010).

Bekendheid met de Kwaliteitsagenda

In de afgelopen jaren zijn door het ministerie van OCW, het Projectbureau Kwaliteit en de PO-raad diverse activiteiten ontplooid om de taal- en rekenprestaties te verbeteren. Enkele voorbeelden hiervan zijn de taal- en rekenverbetertrajecten en de Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden. Daarnaast zijn er diverse websites ontwikkeld met informatie over taal- en rekenonderwijs en opbrengstgericht werken (zie: *schoolaanzet.nl*, *focusvroegschool.nl* en *allescholeninbeweging.nl*). Het blijkt dat vooral schoolleiders en bestuurders goed op de hoogte zijn van deze activiteiten. Onder leraren is de bekendheid met de taal- en rekenpilots en de websites met informatie hierover veel kleiner. Extra voorlichting gericht op leraren lijkt dan ook gewenst.

Meer aandacht voor taal en reken

Het verbeteren van de taal- en rekenprestaties is één van de speerpunten uit de Kwaliteitsagenda. Verreweg de meeste scholen voeren hierop gericht beleid, zo bleek uit de opiniepeiling vorig jaar¹. Verder blijkt de aandacht voor taal en reken in de afgelopen jaren sterk te zijn toegenomen. Circa 80 procent van de schoolleiders en bestuurders besteedt op dit moment meer aandacht aan taal en rekenen dan drie jaar geleden (2006/2007). Van de leraren doet ruim 60 procent dit. De vergrote aandacht voor taal- rekenvaardigheden blijkt ook uit het feit dat dit steeds meer wordt besproken met externe adviseurs (door besturen en leraren) en met ouders (door schoolleiders).

Om de taal- en rekenprestaties van leerlingen te verbeteren, is driekwart van de scholen meer opbrengstgericht gaan werken. Daarnaast hebben veel scholen nieuw lesmateriaal aangeschaft (56%) en meer lestijd ingeruimd voor taal- en rekenonderwijs (55%). Op circa een derde van de scholen is een taal- en/of rekencoördinator aangesteld die toeziet op het verbeteren van de taal- en rekenprestaties.

Verder blijkt dat circa drie vijfde van de scholen (59%) gebruik maakt van externe ondersteuning voor het verbeteren van het taalonderwijs en een derde voor het verbeteren van het rekenonderwijs. De voornaamste redenen hiervoor zijn: het *vergelijken van de taal- en rekenprestaties met voorgaande jaren* (79%) en het *bepalen van doelen ter verbetering van de taal- en rekenprestaties* (69%).

Referentieniveaus taal en reken

Op 27 april 2010 is het wetsvoorstel *Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen* aangenomen door de Eerste Kamer. Als gevolg hiervan zal per 1 augustus 2010 het *Referentiekader* van kracht worden voor alle vormen van onderwijs². Voor het primair onderwijs betekent dit onder meer dat *referentieniveaus* worden vastgesteld, waarin staat beschreven wat leerlingen aan het eind van de basisschool moeten kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen.

1. Vrieling en Hogeling (2009) *Opiniepeiling Kwaliteitsagenda PO*. ResearchNed: Nijmegen.
2. De enige uitzondering zijn scholen met zeer moeilijk lerende of meervoudig gehandicapte kinderen: hier worden geen referentieniveaus ingevoerd.

De meeste respondenten vinden het een goed plan dat referentieniveaus worden vastgesteld voor taal en rekenen, ook al laat de bekendheid hiermee vooralsnog te wensen over. Vooral onder leraren (35%) en schoolleiders (53%) is de bekendheid met de referentieniveaus nog beperkt. Om met de referentieniveaus te kunnen werken, bestaat bij hen dan ook veel behoefte aan meer *inhoudelijke informatie* en een uitwerking in *tussendoelen en leerlijnen*. Verder heeft circa twee vijfde van de leraren behoefte aan *aangepaste leermiddelen* om met de referentieniveau te kunnen werken. Ook vorig jaar werd dit door veel respondenten genoemd.

Hoewel de bekendheid met de referentieniveaus vooralsnog beperkt is, verwachten de meeste leraren (69%) wel dat zij kunnen helpen bij het opbrengstgericht werken. Verder verwacht ruim de helft van de schoolleiders en bestuurders een positief effect van de referentieniveaus op de taal- en rekenprestaties.

Opbrengstgericht werken

Om de taal- en rekenprestaties van leerlingen te verbeteren, is het van belang dat scholen meer opbrengst gericht gaan werken. Dit betekent dat scholen de leerprestaties niet alleen meten (toetsen), maar ook gebruiken om het onderwijs beter af te stemmen op de leerlingen, en zo het taal- en rekenonderwijs te verbeteren. Het concept *opbrengstgericht werken* is bij de meeste schoolleiders en bestuurders bekend. Verreweg de meeste van hen (90%) onderschrijven ook het belang van opbrengstgericht werken voor het verbeteren van de taal- en rekenprestaties. Onder leraren is de bekendheid met het concept kleiner (66%), maar wordt door de meesten (86%) wel het belang ervan onderkend voor het taal- en rekenonderwijs.

Praktisch alle scholen in Nederland hebben momenteel een leerlingvolgsysteem, waarmee de vorderingen van leerlingen worden bijgehouden. Voor het meten van de taal- en rekenprestaties wordt hierbij meestal gebruik gemaakt van *leerlingvolgsysteemtoetsen* en *methodegebonden toetsen*. Daarnaast gebruiken veel leraren toetsen (eind- en entreetoetsen) en werk van leerlingen om de voortgang te monitoren. Het analyseren van deze gegevens gebeurt op de meeste scholen met behulp van het leerlingvolgsysteem. Soms wordt hierbij gebruik gemaakt van externe ondersteuning (onderwijsadviesdienst en/of bovenschools management). De uitkomsten van de analyses worden door circa driekwart van de scholen gebruikt om het lesprogramma en de dagelijkse instructie bij te stellen. Daarnaast geven veel schoolleiders aan dat zij de resultaten gebruiken om de taal- en rekenprestaties te vergelijken (75%) en de gestelde leerdoelen bij te stellen. In hoeverre dit ook daadwerkelijk tot betere leerprestaties leidt, is vooralsnog niet bekend.

Opbrengstgericht werken veronderstelt verder dat meetbare doelen worden vastgesteld voor het verbeteren van de taal- en rekenprestaties. Uit dit onderzoek blijkt dat ruim tweederde van de leraren en bijna driekwart van de schoolleiders dit ook heeft gedaan. In vergelijking met vorig jaar is het aantal scholen dat meetbare doelen stelt hiermee significant gestegen (van 62% naar 74%). Daarnaast is ook het aandeel besturen dat meetbare doelen stelt toegenomen. Op grond hiervan kunnen we concluderen dat het pleidooi voor opbrengstgericht werken duidelijk aanslaat in het primair onderwijs. Ruim driekwart van de schoolleiders wil de komende jaren daarom ook meer opbrengst gericht gaan werken. Het belangrijkste dat zij hiervoor nodig hebben is een meer opbrengstgerichte cultuur en goede analyses van de leerresultaten.

Aandacht voor excellentie

Voor de ontwikkeling van leerlingen is het van belang dat scholen hun onderwijsaanbod optimaal afstemmen op de onderwijsbehoeften van leerlingen. Dit is niet alleen van belang voor zwake leerlingen, maar ook voor cognitief talentvolle leerlingen. Aandacht voor excellentie is daarom ook één van de aandachtspunten uit de Kwaliteitsagenda PO.

Op de meeste basisscholen (92%) wordt momenteel extra aandacht besteed aan cognitief talentvolle leerlingen. Vaak wordt hierbij gebruik gemaakt van compacten en verrijkingsmateriaal (83%). Daarnaast zorgt ongeveer een derde van de scholen voor vroegtijdige signalering van talentvolle leerlingen en werkt bijna een kwart van de scholen met plusklassen.

Verschillen tussen scholen

Tussen scholen bestaan duidelijke verschillen in de kwaliteit van het onderwijs en de aandacht die wordt besteed aan taal en rekenen. Op de meeste scholen wordt momenteel meer aandacht besteed aan taal en rekenen dan enkele jaren geleden. Vooral op (zeer) zwakke scholen is dit het geval. Veel van deze scholen hebben nieuwe lesmethodes aangeschaft (74%) en meer lestijd ingeruimd voor taal en rekenen (83%). Daarnaast wordt door (zeer) zwakke scholen meer opbrengstgericht gewerkt om de taal- en rekenprestaties te verbeteren. Dit laatste is mogelijk een 'effect van verhoogd toezicht'. Scholen waar de Inspectie strenger toezicht hanteert, moeten voor de gewenste kwaliteitsverbetering hun onderwijsleerproces beter op orde brengen en meer opbrengstgericht gaan werken. De bevinding dat op (zeer) zwakke scholen vaker meetbare doelen zijn gesteld met betrekking tot het verbeteren van de taal- en/of rekenprestaties dan op scholen van voldoende kwaliteit, wijst ook op een dergelijk effect. Al met al kunnen we dan ook concluderen dat (zeer) zwakke scholen, mede door het geïntensiveerde toezicht van de Inspectie, vaak doelgericht werken aan het verbeteren van de taal- en rekenprestaties. De Inspectie draagt zodoende ook actief bij aan verbetering van de onderwijskwaliteit op deze scholen. Cruciaal voor deze kwaliteitsslag is overigens wel dat (zeer) zwakke scholen tijdig aan de slag gaan met de referentieniveaus voor taal en rekenen. De bekendheid hiermee is vooralsnog beperkt, vooral op (zeer) zwakke scholen. Meer inhoudelijke informatie en een uitwerking van de referentieniveaus in tussendoelen en leerlijnen is ook daarom dringend gewenst.

1 Inleiding

Het uitgangspunt van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs, zoals deze in 2007 door de toenmalig staatsecretaris Sharon Dijksma is gepresenteerd, is dat alle kinderen zich, door het volgen van inspirerend onderwijs van de hoogste kwaliteit, optimaal kunnen ontwikkelen. Om dit te bereiken zijn in deze agenda de belangrijkste ambities voor de periode 2007-2011 vastgelegd. De focus ligt daarbij op het verbeteren van de taal- en rekenprestaties van alle leerlingen. In de kwaliteitsagenda zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

- (1) In 2009 is duidelijk vastgelegd wat leerlingen aan het eind van het primair onderwijs op het terrein van taal en rekenen moeten kennen en kunnen.
- (2) In 2011 is er een dekkend aanbod van voor- en voegschoolse educatie en is de taalachterstand van achterstandsleerlingen aan het einde van de basisschool met 40 procent gereduceerd ten opzichte van 2002.
- (3) In 2011 zijn de gemiddelde leerprestaties voor alle groepen leerlingen op taal en rekenen aantoonbaar gestegen ten opzichte van 2005.
- (4) In 2011 voldoet minimaal 70 procent van de scholen aan de indicatoren van goede kwaliteitszorg zoals omschreven in het toezichtkader van de inspectie.
- (5) In 2011 is het aantal zeer zwakke scholen gehalveerd, en de periode dat een school zeer zwak functioneert wordt geminimaliseerd.

Om deze doelstellingen te behalen, is een kwaliteitsverbetering nodig in het primair onderwijs. Voor het realiseren hiervan werkt het ministerie van OCW nauw samen met de onderwijssector. Om na te gaan in hoeverre bovengenoemde doelstellingen worden gerealiseerd, laat het ministerie van OCW diverse onderzoeken uitvoeren. Eén van deze onderzoeken is een jaarlijkse enquête onder leraren, schoolleiders en besturen om inzicht te krijgen in het draagvlak voor de ambities die in de kwaliteitsagenda zijn genoemd. De resultaten van de eerste enquête zijn in 2009 gepubliceerd in een rapport³. In deze rapportage gaan wij in op de resultaten van de tweede meting (voorjaar 2010). Het primaire doel hiervan is om na te gaan of de doelen uit de kwaliteitsagenda op steun kunnen rekenen van het veld en de komende jaren gerealiseerd kunnen worden (eventueel door tussentijdse bijsturing). Het ministerie wil daarnaast graag weten hoe het primair onderwijs ervoor staat en welke activiteiten scholen ontplooiën om de taal en rekenprestaties te verbeteren. Achtereenvolgens komen in deze rapportage de volgende onderdelen aan bod:

- de bekendheid met activiteiten en informatiebronnen
- de focus op taal- en rekenprestaties
- de uitwerking van referentieniveaus voor taal en rekenen
- de aandacht voor opbrengstgericht werken, en
- het bevorderen van excellentie.

Om de bekendheid met de onderwerpen uit de kwaliteitsagenda te meten en na te gaan hoe het veld hierover denkt, hebben we een enquête uitgezet onder schoolleiders en bestuursleden. Daarnaast is door het ministerie van BZK een enquête gehouden onder leraren die deelnemen aan het Flitspanel. Aan het onderzoek hebben in totaal 274 bestuurders, 643 schoolleiders en 338 leraren meegedaan. In Bijlage A wordt verder ingegaan op de steekproef en de respons. In Bijlage B presenteren we enkele aanvullende tabellen.

In hoofdstuk 2 presenteren we de belangrijkste resultaten van het onderzoek. We maken daarbij

3 Opiniepeiling Kwaliteitsagenda PO. 2009. ResearchNed in opdracht van OCW. Te vinden via: <http://www.rijksoverheid.nl/> (zoekterm "Opiniepeiling Kwaliteitsagenda PO").

consequent onderscheid naar doelgroep (schoolleider, bestuurder, leraar). Indien relevant, maken we daarnaast ook onderscheid naar schooltype (bo, sbo), kwaliteitsoordeel⁴ en scholen die wel of niet in een impulsregio vallen. We baseren ons hierbij op gegevens van Cfi en de Inspectie van het onderwijs. In de tekst presenteren we, waar relevant, ook een aantal opmerkingen en open antwoorden van respondenten.

-
4. Op basis van een risicoanalyse schat de Inspectie van het Onderwijs in of er bij een school risico's zijn voor de kwaliteit van het onderwijs en of de school wet- en regelgeving nakomt. Deze schatting resulteert in één van de drie onderstaande categorieën van toezicht:
1. Basistoezicht: Als er uit de risicoanalyse van de Inspectie geen risico's voor de kwaliteit van het onderwijs op de school naar voren komen en de school de wet en regelgeving nakomt, kent de Inspectie *basistoezicht* toe.
 2. Aangepast toezicht: Als naar aanleiding van de analyse wel risico's lijken te bestaan, voert de Inspectie nader onderzoek uit. Afhankelijk van de uitkomsten resulteert dit in 1) alsnog toekenning van basistoezicht, of 2) een toekenning van aangepast toezicht kwaliteit, 3) een toekenning aangepast toezicht naleving, of 4) een aangepast toezicht zeer zwakke kwaliteit.
- In dit onderzoek onderscheiden we twee categorieën scholen: (zeer) zwakke scholen en scholen met een basistoezicht. Scholen waarvan nog geen arrangement is vastgesteld laten we in de betreffende tabellen buiten beschouwing.

2 Resultaten

2.1 Bekendheid activiteiten en informatiebronnen

Sinds de presentatie van de kwaliteitsagenda door Staatsecretaris Sharon Dijksma (OCW) in 2007 is er in het onderwijsveld veel gebeurd. Aan de kwaliteitsagenda is de afgelopen jaren onverminderd doorgewerkt. Zo is intussen de Eerste kamer akkoord met het wetsvoorstel over de referentieniveaus (zie ook paragraaf 2.3) en konden scholen in het primair onderwijs onder andere door de invoering van de regeling impulsgebieden in 2009 makkelijker aanspraak maken op extra bekostiging voor de bestrijding van onderwijsachterstanden.

Om leraren, schoolleiders en besturen te kunnen informeren over ontwikkelingen op alle gebieden van de kwaliteitsagenda - zoals het verbeteren van de taal- en rekenprestaties, het bestrijden van onderwijsachterstanden en de aandacht voor opbrengstgericht werken – organiseren het ministerie van OCW en de PO-raad verschillende bijeenkomsten / websites en activiteiten voor onderwijspersoneel. In deze meting is nagegaan wat de bekendheid is van de verschillende activiteiten, informatiekanalen en bijeenkomsten.

Opvallend zijn de verschillen in bekendheid tussen leraren, schoolleiders en bestuurders. Voor *alle* activiteiten, bijeenkomsten, nieuwsbrieven en websites geldt dat zij (veel) minder bekend zijn onder leraren dan onder schoolleiders en besturen (Tabel 1). Ruim een derde van de leraren geeft dan ook aan geen van de genoemde activiteiten te kennen, tegenover respectievelijk 2,5 procent en 1,5 procent van de schoolleiders en besturen. Eerder, in de meting van 2009, is gevraagd naar het *gebruik* van een aantal informatiebronnen door leraren, schoolleiders en besturen. Het gebruik van de nieuwsbrief Primair Onderwijs onder schoolleiders en besturen lijkt te stijgen (2009: respectievelijk 46,5% en 55,9%; 2010: respectievelijk 63,1% en 72,1%). Hetzelfde geldt voor het gebruik van de website van het ministerie van OCW en de website Schoolaanzet.nl⁵.

Tabel 1 - Met welke van onderstaande activiteiten en informatiebronnen van OCW en de PO-raad bent u bekend? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Taallesverbetertrajecten	31,4	72,3	74,2
Rekenverbetertrajecten	26,6	58,0	70,7
De digitale nieuwsbrief Primair Onderwijs	22,5	63,1	72,1
De website van het ministerie van OCW	20,3	49,6	63,9
Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden	15,4	44,8	45,4
Regionale conf. 'Opbrengstgericht werken'	13,6	56,9	65,0
De website Schoolaanzet.nl	7,5	44,3	42,1
'Alle scholen in beweging' - vouchers	6,3	20,2	22,0
De website Focusvroegschool.nl	0,7	2,1	5,1
Geen van deze	37,4	2,5	1,5
Totaal (n)	338	643	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

De aandacht voor onderwijsachterstanden in de Kwaliteitsagenda zien we terug in de bekendheid van verschillende activiteiten onder schoolleiders in impulsregio's. Bijna tweederde van hen geeft aan bekend

5. Het is waarschijnlijk dat een deel van het gevonden verschil ligt in de vraagstelling. In de meting van 2009 is gevraagd naar het *gebruik* van een aantal informatiebronnen over taal- en rekenonderwijs, in de meting van 2010 is gevraagd naar de *bekendheid* met een aantal bronnen.

te zijn met bijvoorbeeld de *Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden*, tegenover 37,8 procent van de schoolleiders in niet-impulsgebieden (Tabel 2). Hetzelfde geldt voor de website www.focusvroegschool.nl (impulsgebieden 4,5%; niet-impulsgebieden: 1,2%), een website over één van de VVE-programma's die speciaal zijn gericht op leerlingen die risico lopen op een onderwijsachterstand of waarbij al een achterstand is geconstateerd.

Tabel 2 - Schoolleiders: met welke van onderstaande activiteiten en informatiebronnen van OCW en de PO-raad bent u bekend? (%) – naar impulsregio

	Geen impulsregio	Impulsregio	Totaal po
Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden	38,2**	64,1**	44,8
Taalleesverbetertrajecten	72,0	73,2	72,3
Rekenverbetertrajecten	56,9	61,2	58,0
Regionale conferenties 'Opbrengstgericht werken'	55,9	60,1	56,9
'Alle scholen in beweging' - vouchers	20,7	18,9	20,2
De website van het ministerie van OCW (www.minocw.nl)	50,6	46,9	49,6
De digitale nieuwsbrief Primair Onderwijs	62,4	65,0	63,1
De website Schoolaanzet.nl	44,3	44,2	44,3
De website Focusvroegschool.nl	1,2**	4,5**	2,1
Geen van deze	2,8	1,6	2,5
Totaal (n)	429	214	643

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; ** Significant p <0,05.

Aan het onderwijspersoneel dat aangaf bekend te zijn met bepaalde activiteiten en bijeenkomsten is gevraagd of zij er ook aan deelnemen of deel hebben genomen. Deelname aan bepaalde trajecten en conferenties lijkt vooral op het niveau van de schoolleiding en bestuursniveau te leven. Leraren geven vaak aan dat zij niet weten of zij deelnemen (43% weet ik niet; Tabel 27). Onder schoolleiders en bestuurders wordt het vaakst aangegeven dat is deelgenomen aan Taalleesverbetertrajecten, Rekenverbetertrajecten (met name onder besturen) en Regionale Conferenties 'Opbrengstgericht werken'. De deelname aan verschillende activiteiten ligt hoger onder schoolleiders op basisscholen die door de Inspectie als (zeer) zwak zijn aangemerkt dan op basisscholen met een basisarrangement (Tabel 28)⁶.

Ten slotte zien we dat onder schoolleiders in impulsregio's niet alleen de bekendheid met de verschillende activiteiten – en specifiek activiteiten gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden - groter is. Zij nemen ook vaker dan schoolleiders in niet-impulsgebieden actief deel aan één van de genoemde pilots en trajecten (Tabel 3).

Tabel 3 - Schoolleiders: Aan welke van de volgende activiteiten neemt u deel? (%) – naar impulsregio

	Geen impulsregio	Impulsregio	Totaal po
Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden	6,2**	24,5**	11,0
Taalleesverbetertrajecten	37,5	40,5	38,3
Rekenverbetertrajecten	17,2	19,6	17,9
Regionale conferenties 'Opbrengstgericht werken'	26,0	27,5	26,4
Geen van deze	33,8	27,0	32,0
Weet ik niet	0,3	0,7	0,4
Totaal (n)	385	198	583

Percentages tellen niet op tot 100; Indien eerder als bekend aangegeven; ** Significant p <0,05.

6. In verband met het geringe aantal schoolleiders van (zeer) zwakke basisscholen dat deze vraag heeft beantwoord (n = 39), moeten deze resultaten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

2.2 Verbetering taal- en rekenprestaties

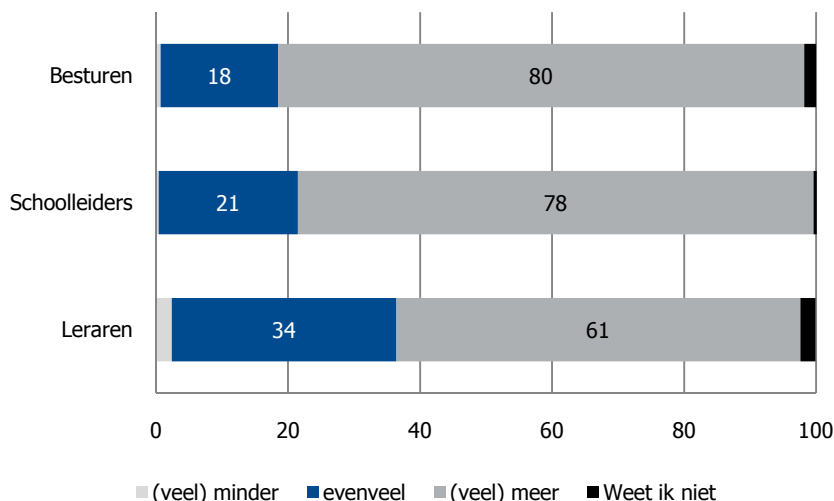
Bekend is de focus binnen de Kwaliteitsagenda op het verbeteren van de basisvaardigheden: taal en rekenen. Inmiddels is al zo'n 3 jaar op verschillende manieren gewerkt aan de speerpunten van de kwaliteitsagenda, waardoor de eerste resultaten van de focus op taal en rekenen zichtbaar zouden kunnen zijn. We vroegen leraren, schoolleiders en bestuurders daarom aan te geven of zij dit schooljaar (2009/2010) meer of minder aandacht besteden aan taal en rekenen dan drie jaar geleden. Het grootste deel van het onderwijspersoneel geeft aan (veel) meer aandacht te besteden aan taal en rekenen (Figuur 1; bijbehorende cijfers in Tabel 29). In de klas lijkt de focus op taal en rekenen echter nog minder te zijn doorgedrongen dan op schoolleiders- en bestuursniveau. Uit de open antwoorden van leraren komen verschillende aspecten naar voren over de aandacht voor taal en rekenen, zoals:

"Taal en rekenen zijn altijd al prioriteit geweest!".

"Ik vind het persoonlijk jammer dat er zoveel tijd aan rekenen en taal wordt besteed. Alsof het dan ineens beter wordt. Je moet iets doen aan de effectiviteit en de kwaliteit van de lessen en leerkrachten, niet aan de tijd die voor taal en rekenen op het rooster staat (...). Want de opbrengst is belangrijk, maar de ontwikkeling staat daar boven".

"(...) Ons lesrooster komt steeds voller te staan met nevenactiviteiten die het eigenlijke taal/lees/rekenprogramma doen inkorten".

Figuur 1 - Besteedt u, in vergelijking tot het schooljaar 2006/2007, meer of minder aandacht aan taal- en rekenen? (%)

Het merendeel van de scholen (96,1% van de leraren, 96,4% van de schoolleiders en 85,9% van de besturen) doet op dit moment iets om de prestaties op het gebied van taal en rekenen te verbeteren (Tabel 30). Dit ligt in lijn met de resultaten uit de meting van 2009, toen 3,2 procent van de schoolleiders aangaf helemaal geen gericht beleid te voeren om de taal- en/ of rekenprestaties te verbeteren. Onder besturen is de aandacht voor taal- en rekenprestaties nog wat gestegen; in 2009 gaf 17,4 procent van de besturen aan geen specifiek beleid hiervoor te voeren (in 2010 nog ongeveer 13%). Uit Tabel 4 blijkt een verschil in de aandacht die wordt besteed aan taal en rekenen tussen (zeer) zwakke basisscholen en scholen met een basisarrangement, een beeld dat ook in de meting van 2009 naar voren kwam. Dit is niet verwonderlijk, aangezien het aangepaste toezicht van de Inspectie van het Onderwijs middels bijv. een plan van aanpak, voortgangsgesprekken en tussentijdse evaluaties zorgt voor een grotere aandacht voor kwaliteit en leeropbrengsten. Alle scholen (zwakke- en niet-zwakke basisscholen) worden door de Inspectie ten minste eens in de vier jaar bezocht.

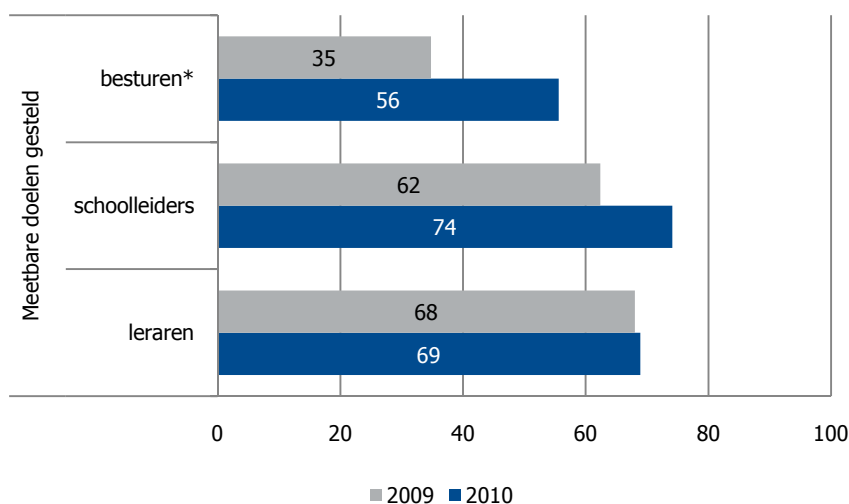
Tabel 4 - Schoolleiders bo: besteedt u, in vergelijking tot het schooljaar 2006/2007, meer of minder aandacht aan taal- en rekenen? – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs

	Basis	(zeer) zwak	Totaal bao
Veel minder	0,0	1,5	0,1
Minder	0,3	-	0,3
Evenveel	22,5	6,8	21,6
Meer	62,2	60,6	62,1
Veel meer	14,5	31,1	15,8
Weet ik niet	0,4	-	0,4
Totaal (n)	517	49	573

** significant p <0,05.

Alleen meer aandacht schenken aan taal- en rekenonderwijs schenken is natuurlijk niet voldoende. Om de impact ervan te kunnen meten is het van belang ook meetbare doelen te stellen. Driekwart van de schoolleiders geeft aan dit daadwerkelijk gedaan te hebben. In vergelijking met afgelopen jaar is het aandeel scholen (besturen, schoolleiders en leraren) dat zich een meetbaar doel stelt gestegen. Met name op bestuursniveau zien we deze stijging (Figuur 2, Tabel 31 bevat de cijfers voor 2010).

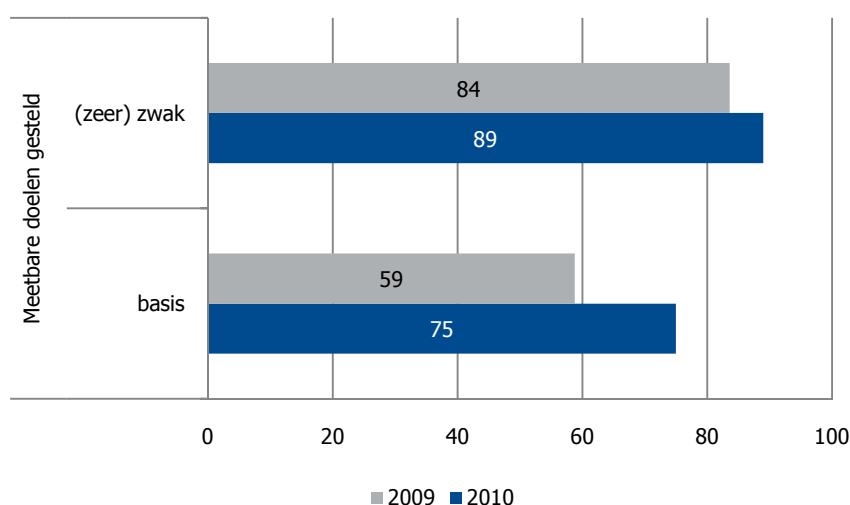
Figuur 2 - Meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) meting 2009 en 2010*

* Weet niet; 4,4%.

Het stellen van doelen om de kwaliteit van het reken- en taalonderwijs te verbeteren past in het beleid van de Inspectie van het Onderwijs om zwakke scholen regelmatig te controleren. Het is dan ook niet verwonderlijk om te zien dat met name scholen met een "aangepast" arrangement relatief vaker meetbare doelen hebben gesteld. Eenzelfde beeld zien we bij scholen in regio's waar een impulsregeling geldt (scholen in deze gebieden hebben vaker een meetbaar doel, dan scholen in niet-impulsgebieden; Tabel 32). Bij de basisscholen een basisarrangement zien we een opvallende stijging in het aandeel scholen dat zich meetbare doelen heeft gesteld ter verbetering van het taal- en rekenonderwijs (Figuur 3).

Figuur 3 – Schoolleiders bo: meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs, meting 2009 en 2010*

* Inspectieoordeel onbekend' niet opgenomen.

In hoeverre de extra aandacht voor taal en rekenen het gevolg is van activiteiten ondernomen door het Ministerie van OCW of de PO-raad blijft onduidelijk. Slechts een derde van de ondervraagde groepen geeft aan dat de extra activiteiten in (zeer) sterke mate zijn toe te schrijven aan de (toenmalig) Staatssecretaris, het ministerie of de PO-raad (zie Tabel 5).

Tabel 5 - In hoeverre hebben de activiteiten van staatsecretaris Dijkema, het ministerie van OCW of de PO-raad bijgedragen aan uw extra aandacht voor taal en rekenen? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Helemaal niet	24,5	1,9	1,8
Niet	19,2	12,6	12,6
In geringe mate	4,2	47,9	51,9
In sterke mate	33,9	32,4	29,9
In zeer sterke mate	2,7	4,5	1,2
Weet ik niet	15,5	0,7	2,6
Totaal (n)	196	508	220

Selectie: alleen indien eerder aangegeven dat aandacht is vergroot

Informatie op schoolaanzet.nl heeft tot een verbetering van taal en rekenonderwijs geleid. Tweederde van de leraren en 56 procent van de schoolleiders geeft dit aan. Ook in 2009 gaf meer dan 60 procent van de leraren aan dat de website Schoolaanzet.nl praktische handvatten biedt voor het verbeteren van de taal- en rekenprestaties. De informatie op de "Alle scholen in beweging"-vouchers hebben volgens de leraren voor een verbetering van taal en rekenen gezorgd (Tabel 6). Waar vorig jaar nog meer dan 40 procent van de leraren aangaf dat de digitale nieuwsbrief Primair Onderwijs praktische handvatten voor verbetering bood, geeft in de huidige meting nog 'slechts' een vijfde van de leraren aan dat deze nieuwsbrief daadwerkelijk heeft geholpen bij het verbeteren van het taal- en rekenonderwijs.

Tabel 6 - In hoeverre hebben de volgende informatiebronnen geholpen bij de verbetering van taal- en rekenonderwijs op uw school/bestuur? (% (zeer) mee eens)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
'Alle scholen in beweging'-vouchers	44,8	20,9	12,8
De website van het ministerie van OCW	18,5	13,0	9,1
De digitale nieuwsbrief Primair Onderwijs	20,7	20,6	19,7
De website Schoolaanzet.nl	65,3	56,4	36,5
De website Focusvroegschool.nl	0,0	23,6	16,8

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: alleen indien eerder aangegeven dat bron bekend is.

Het belang van goed taal en rekenonderwijs wordt meermaals onderstreept in de Kwaliteitsagenda. Voor een goede implementatie en verbetering van het taal- en rekenniveau van de leerlingen is het cruciaal dat dit leeft bij de leraren, schoolleiders en besturen. Daarom is gevraagd in hoeverre men het taal- en rekenonderwijs bespreekt en met wie (Tabel 7). Nauwelijks iemand bespreekt het reken- taalonderwijs met niemand; een goede indicatie dat het speelt op de werkvloer. Het onderwijs wordt met name besproken met collega's, teamleden en de schoolleiding. Het onderwerp komt ook ter sprake bij gesprekken met externe adviseurs en met ouders van de leerlingen. Als 'anderen' wordt enkele malen de medezeggenschapsraad genoemd, alsook de intern begeleider. Het gaat hier echter om relatief kleine aantallen.

Vergeleken met vorig jaar (2009) geven leraren minder vaak aan dat zij het taal- en rekenonderwijs nooit met anderen bespreken (2009: 4,5%; 2010: 0,5%). Er wordt door leraren ten opzichte van 2009 vooral vaker overlegd met een externe adviseur (2009: 18,4%; 2010: 31,6%), met de directeur / schoolleider (2009: 49,5%; 2010: 73,8%) en met anderen (2009: 5,2%; 2010: 14,9%)⁷. Onder schoolleiders zien we één opvallend verschil in het bespreken van het taal- en rekenonderwijs: ten opzichte van 2009 wordt vaker aangegeven dit met ouders van leerlingen te bespreken (2009: 27,6%; 2010: 36,5%). Onder besturen tenslotte, zien we een verandering in de personen met wie zij de inrichting van het taal- en rekenonderwijs bespreken. Ten opzichte van 2009 wordt vaker aangegeven dat zij hierover praten met leerkrachten (2009: 26,7%; 2010: 56,0%) en met externe adviseurs (2009: 25,6%; 2010: 40,8%). Minder wordt door bestuurders besproken met collega-bestuursleden (2009: 43,3%; 2010: 24,6%).

7. In de huidige meting is niet specifiek gevraagd naar het overleg met *intern begeleiders*, in de meting van 2009 wel. Het is mogelijk dat een deel van de stijging in het bespreken met *anderen* hieraan te wijten is.

Tabel 7 - Met wie bespreekt u taal en rekenonderwijs? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Teamleden van mijn school	95,7	98,5	-
Schoolleider(s) van de scholen binnen bestuur	-	-	72,3
Leerkrachten van de scholen binnen bestuur	-	-	56,0
De schoolleiding/collega-schoolleiders	73,8	58,4	-
Het bestuur en/of bovenschoolse manager van mijn school/collega bestuursleden	-	53,2	24,6
De ouders van mijn leerlingen	41,7	36,5	12,6
Externe adviseurs	31,6	47,9	40,8
Organisaties voor voorschoolse educatie	-	9,3	12,5
Scholen voor voortgezet onderwijs	-	6,7	12,2
Ik bespreek het taal- en rekenonderwijs nooit met anderen	0,5	0,0	2,4
Anders	14,9	7,2	10,3
Totaal (n)	338	643	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Het taal en rekenonderwijs wordt vooral verbeterd door meer opbrengstgericht te gaan werken. Ook de aanschaf van nieuw lesmateriaal en het inroosteren van meer lestijd voor taal en rekenen zijn veel gehanteerde methoden bij deze kwaliteitsslag (Tabel 8). Uit de open antwoorden (anders, namelijk...) komt naar voren dat schoolleiders ook vaak *specifieke taal- en rekenprojecten* (pilots, verbetertrajecten etc.) inzetten ter verbetering van de prestaties. Verder wordt aangegeven welke nieuwe methoden zijn aangeschaft of aan welk netwerk of project wordt deelgenomen.

In 2009 is gevraagd hoe leraren de gestelde doelen voor taal- en rekenprestaties willen bereiken. Als we deze en onderstaande resultaten vergelijken lijkt het aandeel leraren dat opbrengstgericht werken ziet als een middel om taal- en rekenprestaties te verbeteren af te nemen (2009: 65,8%; 2010: 54,5%). Daarbij moet wel rekening worden gehouden met het verschil in vraagstelling: in 2009 is deze vraag alleen gesteld aan leraren die een meetbaar doel hebben gesteld.

Tabel 8 - Wat doen om de prestaties te verbeteren? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Meer opbrengstgericht werken	54,5	79,2	82,7
Nieuwe methoden en/of leermateriaal	52,0	59,5	-
Zorgen dat onze scholen zich richten op taal en rekenen	-	-	57,4
Meer lestijd voor taal en rekenen	47,7	56,8	43,1
Zorgen voor bij- en nascholing	-	43,5	41,9
Taal- en/of rekencoördinator aanstellen	-	32,3	34,3
Deelname aan bijscholing	29,8	-	-
Intensieve samenwerking met de taal- en/of rekencoördinator	21,4	-	-
Anders, namelijk	20,9	17,5	19,4
Weet niet	0,0	0,0	0,0
Totaal (n)	319	624	238

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: alleen indien iets gedaan om prestaties te verbeteren.

Op zwakke scholen worden verschillende methoden om het taal- en rekenonderwijs te verbeteren tegelijkertijd ingezet. Bijna alle ondervraagde schoolleiders van (zeer) zwakke scholen geven aan meer opbrengstgericht te willen werken. Ook zetten ze meer dan niet-zwakke scholen in op de aanschaf van nieuwe methoden en ruimen zij meer lestijd in voor taal- en rekenonderwijs. (Tabel 9)

Tabel 9 - Schoolleiders bo: wat doen om de prestaties te verbeteren? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs

	Basis	(zeer) zwak	Totaal bao
Nieuwe methoden aanschaffen	59,7	68,9	60,5
Meer lestijd voor taal en rekenen	54,7**	81,9**	57,1**
Taal- en/of rekencoördinator aanstellen	32,1	32,3	32,4
Zorgen voor bij- en nascholing	43,3	48,3	43,8
Meer opbrengstgericht werken	78,8	90,1	79,6
Anders, namelijk	17,4**	9,6**	17,1**
Weet niet	-	-	-
Totaal (n)	498	49	554

Percentages tellen niet op tot 100.; Selectie: indien iets gedaan om prestaties te verbeteren; ** significant $p < 0,05$.

2.3 Referentieniveaus taal en rekenen

Op 27 april 2010 is het wetsvoorstel 'Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen' aangenomen door de Eerste Kamer. Voor alle vormen van onderwijs⁸, dus ook voor het primair onderwijs, betekent dit dat per 1 augustus dit jaar, het *Referentiekader* een leidraad gaat vormen voor het taal- en rekenonderwijs. Daarnaast is het referentiekader de basis voor de doorlopende leerlijnen taal en rekenen. Het doel van het Referentiekader is het verbeteren van de taal- en rekenvaardigheden. Daarom zijn *referentieniveaus* vastgesteld, waarin staat beschreven wat leerlingen op verschillende momenten in hun schoolloopbaan op het gebied van taal en rekenen moeten kennen en kunnen.

Een groot deel van de leraren staat positief ten opzichte van het vaststellen van referentieniveaus (60% positief; 14,2% zeer positief; zie Tabel 10). Een minderheid van de leraren vindt het een slechte ontwikkeling (6,1% (zeer) slecht). Eén van de leraren verwoorde zijn / haar mening over de referentieniveaus als volgt:

"Het opstellen en hanteren van zogenaamde referentieniveaus is goed zolang zij maar rekening houden met de school en haar populatie".

Schoolleiders en besturen lijken overwegend positief over het vaststellen van referentieniveaus (resp. 56,4% en 64,8%), al geven zij vaker dan leraren aan er neutraal tegenover te staan: respectievelijk 27,5 procent en 26,3 procent, tegenover 19,8 procent voor leraren. Ten opzichte van 2009 is zowel het aandeel schoolleiders als het aandeel bestuurders dat (zeer) positief is over het vaststellen van referentieniveaus *gedaald* (voor schoolleiders met 11 procentpunt, voor bestuurders met bijna 20 procentpunt).

Tabel 10 – Hoe vindt u het dat er referentieniveaus taal en rekenen worden vastgesteld? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Zeer goed	14,2	11,1	6,9
Goed	60,0	55,3	57,9
Neutraal	19,8	27,5	26,3
Slecht	4,0	1,6	2,3
Zeer slecht	2,1	0,9	0,8
Weet niet	0,0	3,6	5,8
Totaal (n)	327	643	274

Voor leraren waren de antwoordcategorieën: Zeer positief; positief; neutraal; negatief; zeer negatief.

8. De enige uitzondering zijn scholen met zeer moeilijk lerende of meervoudig gehandicapte kinderen: hier worden geen referentieniveaus ingevoerd.

Voorwaarde voor het werken met de referentieniveaus is dat de inhoud van deze richtlijnen bekend is bij leraren. Op dit moment is de kennis over de inhoud van de referentieniveaus onder leraren echter gering: nog geen 35 procent zegt ermee bekend te zijn (Tabel 11). Omdat de richtlijnen ook het taal- en rekenonderwijs op schoolniveau zullen gaan vormgeven, is het ook van belang dat schoolleiders en besturen bekend zijn met de inhoud van de niveaus. Het valt op dat de referentieniveaus vooral onder besturen veel bekendheid genieten (80,2%).

Tabel 11 – Bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja	34,8	53,1	80,2
Nee	65,2	46,9	19,8
Totaal (n)	388	643	274

In totaal geeft 53,2 procent van de schoolleiders in het primair onderwijs aan dat zij bekend zijn met de referentieniveaus. Onder schoolleiders op basisscholen blijkt echter een verschil te bestaan tussen basisscholen met een basisarrangement (Inspectie van het Onderwijs) en basisscholen die door de Inspectie als (zeer) zwak zijn beoordeeld. Onder (zeer) zwakke basisscholen is de bekendheid met de referentieniveaus veel minder dan op overige basisscholen (resp. 40,8% en 54,3% wel bekend; Tabel 12).

Tabel 12 - Schoolleiders bo: bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs

	Basis	(zeer) zwak	Totaal bao
Ja	54,3**	40,8**	53,2
Nee	45,7**	59,2**	46,8
Totaal (n)	517	49	573

Ordeel van de Inspectie onbekend is zijn buiten beschouwing gelaten; ** significant $p < 0,05$.

We zagen dat zowel leraren, schoolleiders als besturen overwegend positief (of ten minste neutraal) staan tegenover het vaststellen van referentieniveaus. De niveaus kunnen onder andere leraren een houvast bieden bij de ontwikkeling van taal- en rekenvaardigheden van leerlingen. Ziet onderwijspersoneel de meerwaarde van de referentieniveaus bij het opbrengstgericht werken, waarbij meer rekening wordt gehouden met de ontwikkeling van leerlingen? Leraren blijken hier duidelijk het meeste vertrouwen in te hebben (68,4% in (zeer) sterke mate; Tabel 38). Zowel onder schoolleiders als besturen zegt een relatief groot deel dat zij in geringe mate verwachten dat de referentieniveaus de school kunnen helpen bij het opbrengstgericht werken (resp. 34,9% en 40,7%; Tabel 13).

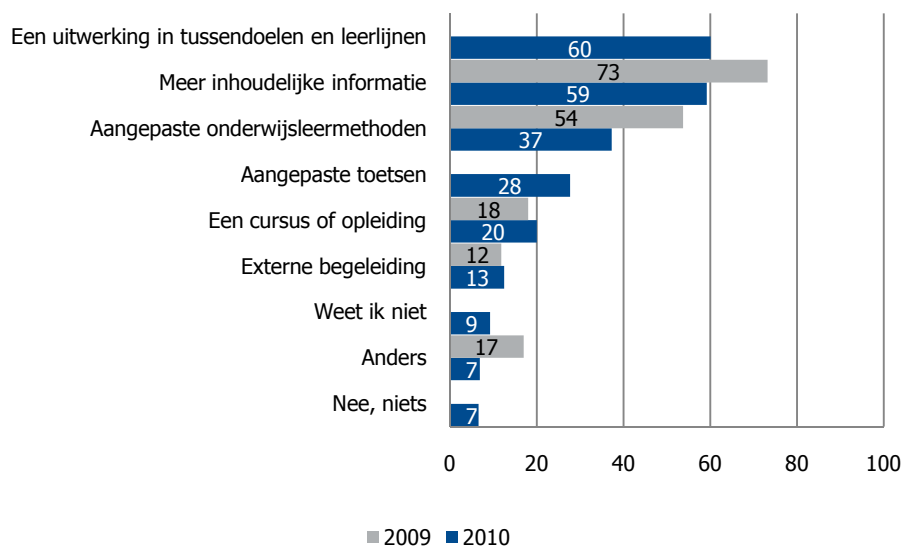
Tabel 13 – Bijdrage referentieniveaus bij taal- en rekenprestaties? (%)

	Schoolleiders	Besturen
Helemaal niet	1,0	1,8
Niet	2,2	2,6
In geringe mate	34,9	40,7
In sterke mate	45,6	44,1
In zeer sterke mate	8,0	3,6
Weet niet	8,4	7,3
Totaal (n)	643	274

Scholen krijgen enkele jaren de tijd om te gaan werken volgens het Referentiekader. In de tussenliggende jaren kunnen zij ervaring opdoen met de referentieniveaus in de praktijk. Vooral onder leraren bleek de bekendheid met de inhoud van de referentieniveaus relatief laag. Op basis van de vorige meting (2009)

stelden we dat onbekendheid met de referentieniveaus een rol zou kunnen spelen bij de verwachtingen die leraren hebben van het effect van de referentieniveaus op het verbeteren van de taal- en rekenvaardigheden van kinderen. Daarnaast gaven leraren toen relatief vaak aan dat, om te kunnen werken met referentieniveaus, zij behoefte hadden aan aangepaste leermiddelen. In Figuur 4 is naast elkaar gezet wat leraren toen (meting 2009) en nu aangeven nodig te hebben om de referenties te kunnen toepassen (bijbehorende cijfers in Tabel 39). Het meeste worden op dit moment *een uitwerking in tussendoelen en leerlijnen*⁹ en *inhoudelijke informatie* aangegeven (resp. 60,1% en 59,2%). *Aangepaste leermiddelen* worden nu minder vaak aangegeven (2009: 53,7%; 2010: 37,3%).

Figuur 4 - Wat heeft u nodig om te werken met referentieniveaus? (%)

Ook aan schoolleiders is gevraagd wat zij nog nodig hebben om te kunnen werken met de referentieniveaus. Meer dan 80 procent van hen geeft aan dat zij graag een uitwerking van de referentieniveaus in tussendoelen en leerlijnen zouden hebben (Tabel 39). Daarnaast zegt ook nog driekwart van de schoolleiders behoefte te hebben aan meer inhoudelijke informatie. Opvallend is dat de behoefte aan deze twee items gestegen lijkt ten opzichte van de meting in 2009; toen gaf 73,9 procent van de schoolleiders aan een verdere uitwerking nodig te hebben, en 58,5 procent meer inhoudelijke informatie. Daarnaast zien we dat in 2009 nog een sterkere behoefte leek te bestaan aan aangepaste toetsen (2009: 29,1%; 2010 17,7%) en de behoefte aan externe begeleiding juist toegenomen is (van 19,1% in 2009 naar 30,4% in 2010).

Onder besturen zien we de behoefte aan een uitwerking in tussendoelen en leerlijnen nog eens terug (57,1%) en de wens voor meer inhoudelijke informatie (47%), als wordt dit beide minder aangegeven dan onder leraren en schoolleiders. Ook externe begeleiding blijkt volgens schoolleiders minder vaak dan volgens leraren en schoolleiders nodig om de referentieniveaus toe te kunnen passen (9,9%). Hierbij kan wel meespelen dat begeleiding buiten de eigen school door leraren als externe begeleiding wordt ervaren, terwijl besturen hierbij het bredere kader van het eigen bestuur hebben.

2.4 Opbrengstgericht werken

Bij opbrengstgericht werken gaat het erom dat leerling-, groeps- en schoolprestaties worden gemeten om van te leren. Door prestaties, zoals uitkomsten van toetsen, te analyseren en te evalueren, en op basis daarvan het onderwijs aan te passen, kan het maximale uit individuele leerlingen

9. Dit item is in de meting 2009 niet aan leraren voorgelegd.

worden gehaald. Door het op deze manier volgen van de ontwikkeling van leerlingen kan het taal- en rekenonderwijs voor leerlingen worden verbeterd.

In de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs is deze vorm van opbrengstgericht werken één van de speerpunten. Het overgrote deel van de bestuurders en schoolleiders geeft aan bekend te zijn met het concept opbrengstgericht werken (resp. 97,6% en 96,6%; Tabel 14). De bekendheid met het concept opbrengstgericht werken blijkt onder schoolleiders en bestuurders flink gestegen in het afgelopen jaar; vorig jaar gaf iets meer dan 80 procent van hen aan ermee bekend te zijn (niet in de tabel). Onder leraren is de bekendheid een stuk kleiner; hier geeft ongeveer een derde aan dat zij niet bekend zijn met het begrip. Daarnaast zien we geen opvallende verschillen tussen schoolleiders in het basis- of speciaal basisonderwijs.

Tabel 14 - Bekendheid concept opbrengstgericht werken? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja	65,7	96,6	97,6
Nee	34,3	3,4	2,4
Totaal (n)	338	643	274

Zowel leraren, schoolleiders en besturen onderschrijven het belang van opbrengstgericht werken voor het taal- en rekenonderwijs (Tabel 15). Vergeleken met vorig jaar staan minder schoolleiders en bestuurders hier neutraal tegenover, en iets meer zien (erg) veel belang. Als binnen de school een leerlingvolgsysteem wordt gebruikt, dan bestaat dit ook in 99 procent van de gevallen in alle leerjaren, en met meerdere toetsmomenten (Tabel 40; Tabel 41).

Tabel 15 - Belang opbrengstgericht leren voor verbetering taal- en rekenonderwijs (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Zeer belangrijk	23,5	28,3	26,9
Belangrijk	62,9	62,0	62,5
Neutraal	10,8	8,3	7,8
Onbelangrijk	1,1	0,5	1,6
Zeer onbelangrijk	1,8	0,7	0,8
Weet niet	0,0	0,2	0,4
Totaal (n)	332	643	274

Gebruik van data

In de voortgangsbrief over de Kwaliteitsagenda die toenmalig staatsecretaris Dijkema in 2008 aan de kamer stuurde, geeft zij aan dat het van belang is om data uit bestaande toetsen van leerlingvolgsystemen beter te gebruiken, en niet zozeer om meer te toetsen. De reken en taalprestaties van de leerlingen kunnen op allerlei verschillende manieren gemeten worden. Bijna alle ondervraagden geven aan te werken met de toetsresultaten van het leerlingvolgsysteem en de methodegebonden toetsen. Slechts 3 procent van de bestuurders geeft aan geen beleid te hebben voor de monitoring van de leerprestaties van leerlingen (Tabel 16). Ook de Cito (eind)toetsen worden veelvuldig gebruikt om de prestaties van leerlingen op reken en taalgebied (met name in het basisonderwijs) te kunnen monitoren (Tabel 35). Monitoring van leerlingen gebeurt op zowel zwakke als niet-zwakke scholen op en zelfde wijze.

Tabel 16 - Hoe worden taal en rekenprestaties gemeten? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Leerlingvolgsysteemtoetsen	97,3	99,9	-
Methodegebonden toetsen	95,5	95,7	-
Met behulp van andere toetsen	-	-	90,4
Nakijken van werk/observaties	76,4	66,3	-
Eindtoets in groep 8 (Cito-toets, Niveautoets, Drempelonderzoek, etc.)	72,0	85,4	83,1
Entreetoets eind groep 5 / 6 / 7	61,9	60,6	-
Daarvoor hebben we geen beleid op bestuursniveau	-	-	3,1
Daar zijn we als bestuur niet van op de hoogte	-	-	0,4
Wij meten de taal- en rekenprestaties niet	0,9	-	-
Anders	4,3	6,3	9,5
Weet niet	0,2	0,0	0,0
Totaal (n)	338	643	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

We analyseerden wat leraren en schoolleiding op dit moment doen met de toetsgegevens, en welke methode zij hiervoor gebruiken. Bijna alle schoolleiders (99,3%) en leraren (94%) en een aanzienlijk deel van de besturen (68,7%) zegt de gegevens te analyseren met behulp van een leerlingvolgsysteem. (bovenschools) management blijkt een grote rol te spelen bij het analyseren van de data; 81,2 procent van de leraren geeft aan te analyseren met behulp van het bovenschools management. Van de besturen geeft bijna 60 procent aan de analyse van taal- en rekenprestaties over te laten aan de school / scholen (Tabel 17). Onder schoolleiders geeft bijna een vijfde aan de gegevens (ook nog) op een andere wijze te analyseren. Bekijken we de open antwoorden, dan blijkt het vooral te gaan om een analyse door de intern begeleider of het intern team (vaak in samenspraak met directeur of management) of (trend)analyses met een eigen systeem van de school.

Tabel 17 – Hoe worden de gegevens geanalyseerd? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Met behulp van het leerlingvolgsysteem	94,0	99,3	86,7
Met behulp van het bovenschools management	81,2	19,8	-
Analyse van de taal- en rekenprestaties laten we aan de school/scholen over	-	-	57,9
Met behulp van een onderwijsadviesdienst	11,4	22,4	24,9
We (laten) periodiek een analyse maken van de taal- en rekenprestaties	-	-	21,9
Met behulp van een "datamuur"	2,7	11,8	-
Daarvoor hebben we geen beleid op bestuursniveau	-	-	3,9
Anders	7,1	18,3	5,3
Wij maken geen analyse	0,9	0,3	0,4
Weet ik niet	0,3	0,0	0,4
Totaal (n)	337	643	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: alleen indien gegevens worden geanalyseerd.

Interessanter is nog de vraag wat er na analyse met de verkregen inzichten wordt gedaan. Een minderheid van de ondervraagden geeft aan dat zij helemaal geen gebruik maken van de analyseresultaten (1,9% van de leraren; 4,2% van de besturen). Er zijn verschillen in gebruik van de data door besturen, schoolleiders en leraren. Het vergelijken van de resultaten (met andere schooljaren, andere scholen) gebeurt vooral volgens schoolleiders en besturen, en minder volgens leraren (resp. 74,9% en 73,9% tegenover 54,8%). Een gevolg op klas-niveau, het bijstellen van de dagelijkse instructie, gebeurt opvallend genoeg vaker volgens besturen (82%) dan volgens leraren (71,6%). Het gebruik van

testresultaten voor het personeelsbeleid is relatief beperkt (resp. 21% van de schoolleiders en 25,5% van de besturen).

In een vergelijking met de resultaten van de vorige meting valt op dat leraren nu informatie over taal- en rekenprestaties minder lijken te gebruiken om doelen te bepalen of bij te stellen (2009: 67,9% 'om doelen te bepalen ter verbetering van de taal en/of rekenprestaties'; 2010: 42,0% 'bijstellen van gestelde leerdoelen'). Dezelfde ontwikkeling in het gebruik van informatie op dit punt zien we bij schoolleiders (2009: 88,9%; 2010: 54,4%). Als 'andere wijze' om de testresultaten te gebruiken wordt een enkele maal gerefereerd aan het baseren van de *methodekeuze* op de toetsresultaten.

Tabel 18 – Wat gebeurt er met de testresultaten? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Bijstellen van het lesprogramma	76,2	77,7	82,0
Bijstellen van de dagelijkse instructie	71,6	77,8	-
Gebruiken om de taal- en rekenprestaties te vergelijken (andere schooljaren, andere scholen, etc.)	54,8	74,9	73,9
Bijstellen van de gestelde leerdoelen	42,0	54,4	64,2
Gebruiken bij personeelsbeleid	-	21,0	25,5
Anders	8,4	7,1	1,8
Wij/zij maken geen gebruik van deze analysesresultaten	1,9	0,0	4,2
Weet ik niet	1,0	0,1	1,4
Totaal (n)	337	641	272

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: alleen indien gegevens worden geanalyseerd.

Een groot deel van de leraren wil graag meer gebruik maken van beschikbare gegevens, dus meer opbrengstgericht werken (81,7%). Op de andere niveaus is die intentie er iets minder, al zegt nog steeds het merendeel van de besturen en schoolleiders dat zij ook meer opbrengstgericht zouden willen werken (resp. 63,9% en 76%). Onder besturen, waar de bekendheid met het concept hoog bleek, geeft toch nog meer dan 16 procent aan niet te weten of zij meer opbrengstgericht willen werken (Tabel 42).

Wat hebben scholen nodig om meer dan nu opbrengstgericht te kunnen werken? Zowel voor besturen, schoolleiders en leraren is aanpassen van de cultuur binnen de school, het team of het bestuur een belangrijke factor. Leraren zien daarnaast praktische verbeterpunten (een cursus of opleiding 31,2%, analyse van de leerresultaten 26,5%). Meer dan een derde van de besturen geeft daarnaast aan dat zij geholpen zouden zijn met duidelijke rapportages van de leerresultaten (37,2%). Schoolleiders zien ook een rol weggelegd voor externe begeleiding (40,9%; Tabel 19). Uit het (beperkte aantal) open antwoorden blijkt verder dat schoolleiders in het speciaal (basis)onderwijs specifiek op dit schooltype gerichte richtlijnen nodig zouden hebben, en ook wordt enkele malen de behoefte aan 'meer handen in de klas' omschreven.

Tabel 19 – Wat heeft u nodig om meer opbrengstgericht te werken? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Opbrengstgerichte cultuur in het team	38,7	64,5	-
Opbrengstgerichte cultuur in de school/scholen	-	-	57,4
Opbrengstgerichte cultuur in het bestuur	-	-	24,8
Een cursus of opleiding	31,2	35,8	11,9
Analyses van de leerresultaten	26,5	45,5	42,6
Duidelijke rapportages van de leerresultaten	-	-	37,2
Externe begeleiding	18,0	40,9	13,5
Anders	16,1	10,2	11,1
Niets nodig om meer opbrengstgericht te werken	17,1	6,4	14,5
Weet ik niet	10,9	0,0	3,5
Totaal (n)	288	491	179

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.; Selectie: alleen indien men opbrengstgericht wilt werken.

Een aantal schoolleiders (84) geeft aan *wat* zij na een bezoek aan de conferentie Opbrengstgericht werken nu daadwerkelijk anders zijn gaan doen op hun school. Voor een deel van hen ligt de belangrijkste verandering in bewustwording en bespreekbaar maken van de huidige werkwijze en resultaten, bijvoorbeeld *"bewust zijn van het belang van opbrengstgericht werken"*, *"bewust worden van het effect van het stellen van doelen"*, *"bespreekbaar maken van de invloed van leerkrachtgedrag"*, maar ook het formuleren van meer duidelijke en soms hogere doelen. Een ander deel is na de conferentie vooral aan de slag gegaan met de analyse van toetsresultaten. Daarbij worden veelal *trendanalyses* gemaakt en gebruikt worden analyses aangescherpt en gespecificeerd op het klas- en schoolniveau: *"Analyseren toetsgegevens op individueel - en groepsniveau; werken met groepsplanner"*, *"de school, groeps- en individuele overzichten gaan analyseren; na gaan denken over hoe streefdoelen te stellen"*, *"Het evalueren met het team van de toetsen. Een start maken met ontwikkel profielen. Het verbeteren van de handelingsplanner"*.

Van de schoolleiders maakt 32 tot 58,5 procent al gebruik van extra ondersteuning voor de verbetering van het opbrengstgericht werken, taal en rekenen. Zij hebben hiervoor diverse redenen, maar vooral om taal en rekenprestaties te vergelijken met vorige jaren (79,3%), om doelen te bepalen ter verbetering van de taal- of rekenprestaties (69%) of om zelf op de hoogte te blijven (63,8%; Tabel 43). Van de scholen die geen gebruik maken van extra ondersteuning, geeft meer dan een kwart van de schoolleiders aan dat de kosten een belemmering vormen (26,2%) en meer dan 40 procent dat zij er geen behoefte aan hebben (Tabel 44). Andere redenen die door schoolleiders worden genoemd om geen gebruik te maken van externe ondersteuning zijn uiteenlopend, bijvoorbeeld *"de resultaten liggen op het verwachte niveau"*, *"de prioriteiten liggen elders"*, en voor een aantal geldt dat zij de expertise zelf in huis hebben.

Tabel 20 - Schoolleiders: maakt u gebruik van extra ondersteuning voor de verbetering van taal, rekenen of het opbrengstgericht werken? (%)

	Ja
Externe ondersteuning: Taalonderwijs	58,5
Externe ondersteuning: Rekenonderwijs	32,0
Externe ondersteuning: Opbrengstgericht werken	46,2
Totaal (n)	643

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Besturen kunnen het opbrengstgericht werken stimuleren door bijvoorbeeld het vaststellen van evaluatiemomenten en het informeren naar kwaliteitsindicatoren op de scholen die onder hun bestuur vallen. Een minderheid van de besturen vraagt niet naar kwaliteitsindicatoren (6%). De meeste aandacht gaat naar eindopbrengsten (89,6%) en in iets mindere mate naar tussenopbrengsten (76,1%; Tabel 21).

Tabel 21 - Besturen: vraagt uw bestuur uw scholen naar kwaliteitsindicatoren? (%)

	%
(Nee), mijn/ons bestuur vraagt scholen niet naar kwaliteitsindicatoren	6,0
Ja, wij vragen naar eindopbrengsten	89,6
Ja, wij vragen naar de tussenopbrengsten	76,1
Ja, wij vragen naar andere aspecten van de schoolkwaliteit, namelijk	36,0
Weet ik niet	0,4
Totaal (n)	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

2.5 Aandacht voor excellentie

Voor de ontwikkeling van leerlingen is het van belang dat scholen hun onderwijsaanbod optimaal afstemmen op de onderwijsbehoeften van leerlingen. Dit is niet alleen van belang voor zwakke leerlingen, maar ook voor cognitief talentvolle leerlingen. Aandacht voor excellentie is daarom ook één van de speerpunten uit de Kwaliteitsagenda PO.

Op de meeste basisscholen (2010: 92%, in 2009 was dit 89%) wordt momenteel extra aandacht besteed aan cognitief talentvolle leerlingen (zie Tabel 22)¹⁰. Steeds meer wordt hierbij gebruik gemaakt van compacten en verrijkingsmateriaal (2010: 83%; 2009: 58%). Daarnaast zorgt ongeveer een derde van de scholen voor vroegtijdige signalering van talentvolle leerlingen en werkt bijna een kwart van de scholen met plusklassen. Samenwerking met universiteiten, hogescholen en pedagogische studiecentra gebeurt in dit verband maar zelden (zie Tabel 22). Vergelijken we deze uitkomsten met die van vorig jaar, dan blijken relatief meer scholen gebruik te maken van compacten en verrijkingsmateriaal. Daarnaast is ook het percentage scholen dat zorgt voor vroegsignalering toegenomen (van 12% naar 30%).

Tabel 22 – Schoolleiders: beleid gericht op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen, naar inspectiearrangement (%)

	bo	sbo	totaal
Ja, wij maken gebruik van compacten en/of verrijkingsmateriaal	82,5	20,7	79,8
Ja, wij zorgen voor vroegsignalering van cognitief talentvolle leerlingen	30,6	6,5	29,6
Ja, wij maken gebruik van een plusklas/plusklassen	24,3	3,1	23,4
Ja, teamleden krijgen nascholing over omgang met talentvolle lrl.	17,3	4,4	16,8
Ja, wij zijn/worden een begaafdheidsprofiel school	5,0	-	4,8
Ja, wij hebben een Leonardoklas/Leonardoklassen	2,5	1,5	2,4
Ja, wij maken gebruik van de digitale leeromgeving Acadin.nl	2,5	-	2,4
Ja, wij werken aan een excellentieproject met KPC, APS, CPS of SLO	2,1	1,5	2,1
Ja, wij hebben een samenwerkingsproject met universiteit, hogeschool of science centrum	1,3	-	1,3
Anders	12,9	25,7	13,4
Nee, momenteel geen gericht beleid hierop	8,4	53,6	10,3
Totaal (n)	569	69	638

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

In het speciaal basisonderwijs wordt door een minderheid van de scholen (46%) aandacht besteed aan cognitief talentvolle leerlingen. Gezien de aard van de leerlingenpopulatie (LOM/MLK) is dat ook niet verwonderlijk (zo blijkt ook uit de opmerkingen die schoolleiders hier hebben gemaakt bij 'anders namelijk...'). Al wordt door sommige schoolleiders wel aangegeven dat het onderwijsaanbod zoveel

¹⁰ Circa 52 procent van de besturen heeft afspraken gemaakt over het aanbieden van passende leerstof aan talentvolle leerlingen (zie Tabel 46). Verder heeft 31 procent afspraken gemaakt over na- en bijscholing van leraren op dit terrein.

mogelijk wordt afgestemd op de individuele behoefte van de leerlingen en dat wordt gewerkt met zogenaamde *leerrendement verwachtingen*.

Ook binnen het basisonderwijs bestaan er duidelijke verschillen tussen scholen (Tabel 23). Zwakke en zeer zwakke scholen (84%) besteden relatief minder vaak aandacht aan cognitief talentvolle leerlingen dan scholen van voldoende kwaliteit (92%). Dit komt vooral doordat zij minder gebruik maken van plusklassen en zorgen voor vroegsignalering. Het percentage scholen dat gebruik maakt van compacten en/of verrijkingsmateriaal ontloopt elkaar niet veel. Ook in 2009 constateerden we al dat zwakke en zeer zwakke scholen relatief minder vaak aandacht besteden aan cognitief talentvolle leerlingen dan scholen van voldoende kwaliteit.

Tabel 23 - Schoolleiders bo: beleid gericht op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen, naar inspectiearrangement (%)

	basis	(zeer) zwak	totaal
Ja, wij maken gebruik van compacten en/of verrijkingsmateriaal	82,7	79,6	82,6
Ja, wij zorgen voor vroegsignalering van cognitief talentvolle leerlingen	32,2	12,2	30,6
Ja, wij maken gebruik van een plusklas/plusklassen	25,2**	9,9**	24,3**
Ja, de teamleden van onze school krijgen nascholing over het omgaan met cognitief talentvolle leerlingen	17,8	8,4	17,2
Nee, momenteel geen gericht beleid op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen	8,0**	12,9**	8,3**
Ja, wij zijn/worden een begaafdheidsprofiel school	5,0**	0,0	4,9**
Ja, wij maken gebruik van de digitale leeromgeving Acadin.nl	2,6	0,0	2,5
Ja, wij hebben een Leonardoklas/Leonardoklassen	2,3**	2,3**	2,5**
Ja, wij werken aan een excellentieproject met KPC, APS, CPS of SLO	2,1	0,0	2,1
Ja, wij hebben een samenwerkingsproject met een universiteit, hogeschool of sciencecentrum gericht op cognitief talentvolle leerlingen	1,2	0,0	1,3
Anders, namelijk:	13,6	5,9	12,8
Totaal (n)	517	49	573

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Circa 84 procent van alle leraren in het primair onderwijs biedt specifieke leeractiviteiten aan, aan cognitief talentvolle leerlingen (zie Tabel 24). Vaak wordt hierbij gebruik gemaakt van compacten en verrijkingsmateriaal, en in een enkel geval ook van de digitale leeromgeving www.acadin.nl. Verder blijkt uit de open antwoorden dat leraren vaak een combinatie van leermateriaal gebruiken (zie citaten):

"Ik heb heel veel materiaal en websites waarmee ik de kinderen zeer zinvol uitdaag, bijvoorbeeld: Topondernemers, Topklassers, Bolleboos, enz."

"In mijn groep werk ik op taalgebied met een speciaal programma en deze leerlingen krijgen ook andersoortige opdrachten w.o. extra Engels, het redigeren van de schoolkrant en het onderhouden van de groepswebsite."

"Deze kinderen hebben een eigen bak met leermateriaal waar ze zelfstandig mee kunnen werken. Wat op een hoger niveau ligt dan van de groep. Extra uitdaging."

Tabel 24 – Leraren: welke specifieke leeractiviteiten biedt u cognitief talentvolle leerlingen aan in de klas?

	%
Ik biedt geen passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen	16,0
Ik maak gebruik van compacten en/of verrijkingsmateriaal	80,2
Wij werken aan een excellentieproject met KPC, APS, CPS of SLO	2,2
Een samenwerkingsproject met universiteit, hogeschool of sciencecentrum	1,9
Ik maak gebruik van de digitale leeromgeving Acadin.nl	1,2
Anders, namelijk	10,9
Geen van deze	2,6
Totaal (n)	338

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

De voornaamste reden om *geen* passende leerstof aan te bieden aan cognitief talentvolle leerlingen is dat de prioriteiten elders liggen (b.v. bij achterstandsleerlingen). Vergeleken met vorig jaar is het aandeel leraren dat dit aangeeft als reden gestegen (2009: 36,7%; 2010: 47,4%). Daarnaast geven veel leraren aan dat er in hun klas weinig leerlingen zitten uit de doelgroep en dat zij (nog) onvoldoende kennis hebben over het aanbieden van specifieke leeractiviteiten aan talentvolle leerlingen (Tabel 25). Ook vorig jaar werd dit regelmatig genoemd als reden om talentvolle leerlingen geen passende leerstof aan te bieden. Scholing van leraren op dit punt blijft dan ook dringend gewenst.

Tabel 25 - Leraren: redenen om geen specifieke leeractiviteiten aan te bieden aan talentvolle leerlingen

	% selectie**	% totaal
De prioriteiten liggen op dit moment elders (bijvoorbeeld achterstandsleerlingen)	47,4	7,6
In mijn klas zitten geen leerlingen die tot de doelgroep behoren	33,8	5,4
Ik heb momenteel nog onvoldoende kennis over het aanbieden van deze leeractiviteiten	30,8	4,9
Ik ben hier nog niet aan toe gekomen	25,6	4,1
Ik word hierin door mijn schoolleiding en schoolbestuur onvoldoende ondersteund	8,9	1,4
Andere reden	16,1	2,6
Geen van deze	5,1	0,8
Weet niet	4,0	0,6
Totaal (n)	54	338

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: leraren die geen passende leerstof aanbieden aan talentvolle leerlingen.

Bijlage A Steekproef en respons

Om inzicht te krijgen in de houding ten opzichte van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs is, net als bij de eerste metingen, een vragenlijst voorgelegd aan leraren, schoolleiders en bestuursleden in het primair onderwijs. De enquête voor leraren is uitgezet onder het Flitspanel van het Ministerie van BZK. ResearchNed heeft het veldwerk onder schoolleiders en bestuursleden verzorgd, dat in maart/april is uitgevoerd. Om betrouwbare uitspraken te doen over de opvattingen van schoolleiders in het primair onderwijs is een gestratificeerde steekproef getrokken van 2.321 scholen. In het basisonderwijs is een naar regio en impulsgebied gestratificeerde steekproef getrokken van 2.093 scholen. Om ook valide uitspraken te kunnen doen over het speciaal basisonderwijs, zijn 228 scholen voor sbo benaderd. Onder besturen in het primair onderwijs is op basis van gegevens van CFI een aselechte steekproef getrokken van 865 besturen, waaronder zowel éénpitters als grote(re) besturen.

Tabel 26 geeft een overzicht van de respons onder schoolleiders, bestuursleden en leraren. BZK heeft voor dit onderzoek 748 personen uit het primair onderwijs benaderd, die deelnemen aan het Flitspanel. Daarvan heeft 45 procent de vragenlijst volledig ingevuld (n=338). Onder schoolleiders is het responspercentage 28 procent. In totaal is de enquête door 274 bestuursleden ingevuld (netto responspercentage van 32%).

Het bestand met enquêteresultaten van schoolleiders is aangevuld met gegevens van de Inspectie voor het Onderwijs over de onderwijskwaliteit. In de analyse is een weging toegepast om te corrigeren voor de genoemde steekproefafwijkingen (stratificatie) en voor selectieve non-respons. De antwoorden van schoolleiders zijn gewogen naar schooltype (bo/sbo), regio en impulsgebied. De antwoorden van leraren zijn gewogen naar leeftijdsklasse en geslacht. Bij de analyse van de gegevens van bestuursleden is gewogen naar denominatie en bestuursgrootte (aantal scholen onder 1 bestuur).

Tabel 26 – Steekproef en respons (%)

	Steekproef	Netto respons	Responspercentage
<i>Schoolleiders</i>			
Basisonderwijs	2.093	573	27,3
Speciaal basisonderwijs	228	70	30,7
Geen impulsgebied	1.550	429	27,7
Wel impulsgebied	771	214	27,8
Totaal	2.321	643	27,7
<i>Bestuursleden</i>			
Totaal	865	274	31,6
<i>Leraren</i>			
Totaal	748	338	45,2

Bijlage B Tabellen

Bekendheid kwaliteitsagenda PO

Tabel 27 - Aan welke van de volgende activiteiten neemt u deel? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Taalleesverbetertrajecten	35,9	38,3	38,4
Rekenverbetertrajecten	25,6	17,9	30,8
Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden	8,5	11,0	14,5
Regionale conferenties 'Opbrengstgericht werken'	6,4	26,4	29,0
Geen van deze	1,5	32,0	33,8
Weet ik niet	42,5	0,4	2,9
Totaal (n)	177	583	254

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: alleen indien eerder als bekend aangegeven.

Tabel 28 - Schoolleiders bo: aan welke van de volgende activiteiten neemt u deel? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs

	Basis	(zeer) zwak	Totaal
Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden	10,2	20,4	11,2
Taalleesverbetertrajecten	37,9	41,2	38,3
Rekenverbetertrajecten	17,8	16,6	17,9
Regionale conferenties 'Opbrengstgericht werken'	26,8	28,5	26,8
Geen van deze	32,2	27,1	31,6
Weet ik niet	0,5	-	0,4
Totaal (n)	464	47	518

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.; Selectie: Indien eerder als bekend aangegeven

Verbetering taal- en rekenprestaties

Tabel 29 - Besteedt u, in vergelijking tot het schooljaar 2006/2007, meer of minder aandacht aan taal- en rekenen?

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Veel minder	0,3	0,1	0,3
Minder	2,1	0,3	0,4
Evenveel	34,0	21,1	17,8
Meer	50,6	62,3	62,8
Veel meer	10,6	15,8	16,9
Weet ik niet	2,3	0,5	1,8
Totaal (n)	338	643	274

Tabel 30 - Doet u / uw school momenteel iets om de prestaties op taal- en rekengebied te verbeteren? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja	96,1	96,4	85,9
Nee	3,9	3,2	13,0
Weet niet	-	0,3	1,1
Totaal (n)	333	643	274

Tabel 31 - Meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja	68,9	74,1	55,6
Nee	31,1	25,9	44,4
Totaal (n)	338	643	274

Tabel 32 - Schoolleiders bo: meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs

	Basis	(zeer) zwak	Totaal bao
Ja	73,7	88,6	74,7
Nee	26,3	11,4	25,3
Totaal (n)	521	41	573

Tabel 33 - Schoolleiders: meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) – naar impulsregio

	Geen impulsregio	Impulsregio	Totaal po
Ja	72,1	79,8	74,1
Nee	27,9	20,2	25,9
Totaal (n)	429	214	643

Tabel 34 - Schoolleiders: wat doen om de prestaties te verbeteren? (%) – naar schooltype

	Basisonderwijs	Speciaal (basis)onderwijs	Totaal po
Nieuwe methoden aanschaffen	60,4	37,9	59,5
Meer lestijd voor taal en rekenen	57,1	51,5	56,8
Taal- en/of rekencoördinator aanstellen	32,4	31,0	32,3
Zorgen voor bij- en nascholing	43,7	36,7	43,5
Meer opbrengstgericht werken	79,6	71,6	79,2
Anders, namelijk	17,1	26,2	17,5
Weet niet	0,0	0,0	0,0
Totaal (n)	550	69	624

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: indien iets gedaan om prestaties te verbeteren.

Tabel 35 - Schoolleiders: hoe worden taal en rekenprestaties gemeten? (%) – naar schooltype

	Basisonderwijs	Speciaal (basis)onderwijs	Totaal po
Leerlingvolgsysteemtoetsen	99,9	100,0	99,9
Eindtoets in groep 8 (Cito-toets, Niveautoets, Drempelonderzoek, etc.)	87,7**	33,6**	85,4
Entreetoets eind groep 5 / 6 / 7	63,2**	1,3**	60,6
Methodegebonden toetsen	96,0**	88,0**	95,7
Nakijken van werk/observaties	66,3	60,5	66,3
Anders, namelijk:	6,2	8,8	6,3
Weet ik niet	0,0	0,0	0,0
Wij meten de taal- en rekenprestaties niet	0,0	0,0	0,0
Totaal (n)	569	69	643

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Referentieniveaus taal en rekenen

Tabel 36 - Schoolleiders: bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%) – naar schooltype

	Basisonderwijs	Speciaal (basis)onderwijs	Totaal po
Ja	53,2	49,1	53,1
Nee	46,8	50,9	46,9
Totaal (n)	569	69	643

Tabel 37 - Schoolleiders: bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%) – naar impulsregio

	Geen impulsregio	Impulsregio	Totaal po
Ja	51,8	56,7	53,1
Nee	48,2	43,3	46,9
Totaal (n)	429	214	643

Tabel 38 – Bijdrage referentieniveaus bij opbrengstgericht werken? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Helemaal niet	3,4	1,0	1,8
Niet	6,0	2,2	2,6
In geringe mate	6,4	34,9	40,7
In sterke mate	53,7	45,6	44,1
In zeer sterke mate	14,7	8,0	3,6
Weet niet	15,9	8,4	7,3
Totaal (n)	338	643	274

Tabel 39 – Wat heeft u nodig om te werken met referentieniveaus? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja, een uitwerking van de referentieniveaus in tussendoelen en leerlijnen	60,1	83,5	57,1
Ja, meer inhoudelijke informatie	59,2	75,4	47,0
Ja, aangepaste onderwijsleermethoden	37,3	22,9	18,6
Ja, aangepaste toetsen	27,7	17,7	18,8
Ja, een cursus of opleiding	20,0	27,8	12,5
Ja, externe begeleiding	12,5	30,4	9,9
Anders	6,9	0,0	6,0
Nee, niets	6,6	0,0	10,0
Weet ik niet	9,2	0,0	11,4
Totaal (n)	338	643	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Opbrengstgericht werken

Tabel 40 – Leerlingvolgsysteemtoetsen in alle leerjaren? (%)

	Leraren	Schoolleiders
Ja	99,9	99,2
Nee	0,1	0,8
Totaal (n)	331	642

Selectie: indien leerlingvolgsysteem

Tabel 41 – Leerlingvolgsysteemtoetsen met meerdere toetsmomenten? (%)

	Leraren	Schoolleiders
Ja	99,8	99,5
Nee	0,2	0,5
Totaal (n)	330	642

Selectie: indien leerlingvolgsysteem

Tabel 42 – Wilt u meer opbrengstgericht werken? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja	81,7	76,0	63,9
Nee	18,3	14,2	19,5
Weet ik niet	0,0	9,8	16,5
Totaal (n)	272	643	274

Tabel 43 - Schoolleiders: waarom maakt uw school gebruik van externe ondersteuning? (%)

	Schoolleiders
Ik gebruik de informatie nergens voor	1,9
Om zelf op de hoogte te blijven	63,8
Om ouders van leerlingen te informeren	30,7
Om scholen in het voortgezet onderwijs te informeren	16,9
Om de Inspectie van het Onderwijs te informeren	58,5
Om de taal- en rekenprestaties te vergelijken met voorgaande jaren	79,3
Om de taal- en rekenprestaties te vergelijken tussen scholen binnen ons bestuur onderling	43,8
Om de taal- en rekenprestaties te vergelijken met andere scholen buiten ons bestuur	24,2
Om doelen te bepalen ter verbetering van de taal en/of rekenprestaties	69,0
Totaal (n)	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: Indien gebruik wordt gemaakt van externe ondersteuning.

Tabel 44 - Schoolleiders: waarom maakt uw school geen gebruik van externe ondersteuning? (%)

	Schoolleiders
Wij hebben hier geen behoefte aan	41,6
De kosten te hoog zijn	26,2
De kwaliteit van de ondersteuning is (te) laag	7,1
Het is moeilijk goede ondersteuning te vinden	8,8
Anders, namelijk:	37,9
Weet ik niet	3,8
Totaal (n)	131

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100; Selectie: Indien geen gebruik gemaakt van externe ondersteuning.

Tabel 45 - Heeft u / uw bestuur na deelname aan de regionale conferentie 'Opbrengstgericht werken?' een meer opbrengstgerichte werkwijze? (%)

	Leraren	Schoolleiders	Besturen
Ja	43,2	56,5	31,6
Nee, we werkten al opbrengstgericht	34,5	36,9	55,1
Nee	5,5	6,2	6,8
Weet niet	16,8	0,3	6,4
Totaal (n)	12	153	67

Selectie: alleen indien 'regionale conferentie opbrengstgericht werken' bezocht.

Aandacht voor excellentie

Tabel 46 – Voert uw bestuur momenteel beleid gericht op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen?

	%
Ja, wij maken met onze schoolleider(s) afspraken over het aanbieden van passende leerstof	52,0
Ja, minstens één school binnen ons bestuur maakt gebruik van een plusklas/plusklassen	34,0
Ja, teamleden binnen ons bestuur krijgen nascholing over omgaan met cog. talentvolle leerl.	33,5
Ja, wij zorgen voor vroegsignalering van cognitief talentvolle leerlingen	31,2
Ja, wij maken met onze schoolleider(s) afspraken over na- en bijscholing van teamleden	31,0
Ja, minstens één school binnen ons bestuur neemt deel aan specifieke pilots / projecten	27,8
Ja, wij stellen de behandeling van dit beleidsthema door onze school/scholen verplicht	17,2
Ja, minstens één school binnen ons bestuur is een begaafdheidsprofielschool	11,2
Ja, minstens één school binnen ons bestuur heeft een Leonardoklas/ Leonardoklassen	4,1
Ja, wij hebben een samenwerkingsproject met een universiteit, hogeschool of science centrum	5,0
Andere vorm van gericht beleid	12,1
Geen van deze	2,4
Weet ik niet	1,2
Nee, mijn bestuur voert momenteel geen gericht beleid hierop	12,2
Totaal (n)	274

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Tabel 47 – Leraren: beleid gericht op aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen?

	%
Wij maken gebruik van compacten en/of verrijkingsmateriaal	68,6
Wij zorgen voor vroegsignalering van cognitief talentvolle leerlingen	31,3
Wij maken gebruik van een plusklas / plusklassen	22,7
Teamleden van onze school krijgen nascholing over omgaan met cognitief talentvolle leerlingen	13,9
Wij zijn/worden een begaafdheidsprofielschool	6,8
Wij werken aan een excellentieproject met KPC, APS, CPS of SLO	3,6
Een samenwerkingsproject met universiteit, hogeschool of sciencecentrum	2,4
Wij hebben een Leonardoklas / Leonardoklassen	1,7
Wij maken gebruik van de digitale leeromgeving Acadin.nl	0,7
Anders, namelijk	7,5
Geen van deze	1,1
Weet niet	0,6
Nee, onze school voert daar momenteel geen gericht beleid op	26,5
Totaal (n)	338

Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100.

Bijlage A Lijst van tabellen en figuren

Tabel 1 - Met welke van onderstaande activiteiten en informatiebronnen van OCW en de PO-raad bent u bekend? (%)	9
Tabel 2 - Schoolleiders: met welke van onderstaande activiteiten en informatiebronnen van OCW en de PO-raad bent u bekend? (%) – naar impulsregio	10
Tabel 3 - Schoolleiders: Aan welke van de volgende activiteiten neemt u deel? (%) – naar impulsregio...	10
Tabel 4 - Schoolleiders bo: besteedt u, in vergelijking tot het schooljaar 2006/2007, meer of minder aandacht aan taal- en rekenen? – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs	12
Tabel 5 - In hoeverre hebben de activiteiten van staatsecretaris Dijkema, het ministerie van OCW of de PO-raad bijgedragen aan uw extra aandacht voor taal en rekenen? (%)	13
Tabel 6 - In hoeverre hebben de volgende informatiebronnen geholpen bij de verbetering van taal- en rekenonderwijs op uw school/bestuur? (% (zeer) mee eens)	14
Tabel 7 - Met wie bespreekt u taal en rekenonderwijs? (%).....	15
Tabel 8 - Wat doen om de prestaties te verbeteren? (%)	15
Tabel 9 - Schoolleiders bo: wat doen om de prestaties te verbeteren? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs.....	16
Tabel 10 – Hoe vindt u het dat er referentieniveaus taal en rekenen worden vastgesteld? (%)	16
Tabel 11 – Bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%).....	17
Tabel 12 - Schoolleiders bo: bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs	17
Tabel 13 – Bijdrage referentieniveaus bij taal- en rekenprestaties? (%)	17
Tabel 14 - Bekendheid concept opbrengstgericht werken? (%)	19
Tabel 15 - Belang opbrengstgericht leren voor verbetering taal- en rekenonderwijs (%)	19
Tabel 16 - Hoe worden taal en rekenprestaties gemeten? (%).....	20
Tabel 17 – Hoe worden de gegevens geanalyseerd? (%).....	20
Tabel 18 – Wat gebeurt er met de testresultaten? (%).....	21
Tabel 19 – Wat heeft u nodig om meer opbrengstgericht te werken? (%).....	22
Tabel 20 - Schoolleiders: maakt u gebruik van extra ondersteuning voor de verbetering van taal, rekenen of het opbrengstgericht werken? (%)	22
Tabel 21 - Besturen: vraagt uw bestuur uw scholen naar kwaliteitsindicatoren? (%).....	23
Tabel 22 – Schoolleiders: beleid gericht op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen, naar inspectiearrangement (%).....	23
Tabel 23 - Schoolleiders bo: beleid gericht op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen, naar inspectiearrangement (%).....	24
Tabel 24 – Leraren: welke specifieke leeractiviteiten biedt u cognitief talentvolle leerlingen aan in de klas?	25
Tabel 25 - Leraren: redenen om geen specifieke leeractiviteiten aan te bieden aan talentvolle leerlingen.25	25
Tabel 26 – Steekproef en respons (%)	26
Tabel 27 - Aan welke van de volgende activiteiten neemt u deel? (%).....	27
Tabel 28 - Schoolleiders bo: aan welke van de volgende activiteiten neemt u deel? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs	27
Tabel 29 - Besteedt u, in vergelijking tot het schooljaar 2006/2007, meer of minder aandacht aan taal- en rekenen?.....	27
Tabel 30 - Doet u / uw school momenteel iets om de prestaties op taal- en rekengebied te verbeteren? (%).....	27
Tabel 31 - Meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%).....	28
Tabel 32 - Schoolleiders bo: meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs	28

Tabel 33 - Schoolleiders: meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) – naar impulsregio	28
Tabel 34 - Schoolleiders: wat doen om de prestaties te verbeteren? (%) – naar schooltype	28
Tabel 35 - Schoolleiders: hoe worden taal en rekenprestaties gemeten? (%) – naar schooltype.....	29
Tabel 36 - Schoolleiders: bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%) – naar schooltype	29
Tabel 37 - Schoolleiders: bent u bekend met (de inhoud van) de referentieniveaus taal en rekenen? (%) – naar impulsregio.....	29
Tabel 38 – Bijdrage referentieniveaus bij opbrengstgericht werken? (%)	29
Tabel 39 – Wat heeft u nodig om te werken met referentieniveaus? (%)	30
Tabel 40 – Leerlingvolgsysteemtoetsen in alle leerjaren? (%)	30
Tabel 41 – Leerlingvolgsysteemtoetsen met meerdere toetsmomenten? (%).....	30
Tabel 42 – Wilt u meer opbrengstgericht werken? (%).....	30
Tabel 43 - Schoolleiders: waarom maakt uw school gebruik van externe ondersteuning? (%).....	31
Tabel 44 - Schoolleiders: waarom maakt uw school geen gebruik van externe ondersteuning? (%).....	31
Tabel 45 - Heeft u / uw bestuur na deelname aan de regionale conferentie 'Opbrengstgericht werken?' een meer opbrengstgerichte werkwijze? (%).....	32
Tabel 46 – Voert uw bestuur momenteel beleid gericht op het aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen?	32
Tabel 47 – Leraren: beleid gericht op aanbieden van passende leerstof aan cognitief talentvolle leerlingen?	32
Figuur 1 - Besteedt u, in vergelijking tot het schooljaar 2006/2007, meer of minder aandacht aan taal- en rekenen? (%).....	11
Figuur 2 - Meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) meting 2009 en 2010*.....	12
Figuur 3 – Schoolleiders bo: meetbaar doel gesteld ter verbetering taal en rekenprestaties? (%) – naar arrangement Inspectie van het Onderwijs, meting 2009 en 2010*	13
Figuur 4 - Wat heeft u nodig om te werken met referentieniveaus? (%)	18